

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ

FEATURES OF INFORMATION TECHNOLOGIES INFLUENCE ON FORMING INFORMATION AND COMMUNICATION CULTURE OF BASIC SCHOOL STUDENTS

УДК 371.01:004

Свищунова Т.М.,
аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Свищунів О.Ю.,
канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри природничих і гуманітарних дисциплін факультету підготовки іноземних громадян Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та їх упровадження в систему освіти відбувається істотна модернізація освітнього процесу. Стаття присвячена особливостям формування інформаційно-комунікаційної культури в школярів базової школи. Наведено аналіз впливу мережі Інтернет на інформаційно-комунікаційну культуру підлітків. Окреслені чинники, що впливають на ефективність формування інформаційно-комунікаційної культури учнів базової школи. Показано, що комп'ютерна, інформаційна та медіаграмотність школяра повинна відповідати сучасному рівню розвитку техніки, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна культура, медіаграмотність, інтернет-залежність, цифрове покоління, освітній процес.

В условиях стремительного развития информационных технологий и их внедрения в систему образования происходит существенная модернизация образовательного процесса. Статья посвящена особенностям формирования информационно-коммуникационной культуры учеников базовой школы. Проанализировано влияние сети Интернет на информационно-коммуникационную культуру подростков. Выделены факторы, влияющие на эффективность

формирования информационно-коммуникационной культуры учеников. Показано, что компьютерная, информационная и медиаграмотность школьника должна отвечать современному уровню развития техники, информационных и телекоммуникационных технологий.

Ключевые слова: информационно-коммуникационная культура, медиаграмотность, интернет-зависимость, цифровое поколение, образовательный процесс.

In the conditions of rapid development of information technologies and their introduction into the educational system, there is a significant modernization of the educational process. The article is devoted to the features of information technologies influence on information and communication culture at the basic school pupils. An analysis of the Internet influence on the adolescents' information and communication culture is presented. The factors that affect the effectiveness of the information and communication culture formation in the base school students are outlined. Computer, informational and media literacy of students should correspond to the current level of technology development, information and telecommunication technologies.

Key words: information and communication culture, media literacy, Internet addiction, digital generation, educational process.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процеси інформатизації та глобалізації сучасного суспільства базуються на сучасних технічних можливостях і властивостях інформації, пов'язані з її стрімким ростом, впливом нових інформаційних технологій на розвиток інших технологій, перетворенням інформації на основний предмет праці. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та їх упровадження в систему освіти відбувається істотна модернізація освітнього процесу. Тому в сучасних умовах формування суспільства глобальної компетентності, становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження до світового інформаційно-комунікаційного простору, широкомасштабної інформатизації суспільного життя й освіти висуваються принципово нові вимоги до навчання з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням формування інформаційно-комунікаційної культури присвятили свої праці такі провідні науковці, як О. Балакірева, Р. Гуревич, Є. Полат, А. Флієр та інші. Роботи С. Бешенкова, А. Горячева, В. Дубініної, Ю. Первіна, С. Тур, А. Дуванова й ін. зосереджені на питанні формування інформацій-

ної культури школярів. Проте дане питання потребує додаткового вивчення в контексті навчального процесу в школах, оскільки рівень інформатизації суспільства на сьогодні з кожним днем підвищується, що зумовило вибір теми даної статті.

Мета статті – визначити особливості впливу інформаційних технологій на формування інформаційно-комунікаційної культури учнів базової школи.

Виклад основного матеріалу. Пошук засобів і методів формування творчої особистості – творця нового суспільства, здатного до самостійної поведінки і дій, саморозвитку, до вільного визначення себе в професії, у суспільстві, у культурі – актуальне завдання для всіх навчальних закладів. У зв'язку із цим найбільшого значення набуває пошук нових підходів до навчання і виховання, інтеграції теоретичних і емпіричних досліджень, усебічного розвитку особистості в освітньому процесі [1, с. 198].

Зазначені явища в суспільстві супроводжуються змінами в науковому баченні світу. У суспільстві формується нове ставлення до інформації, змінюються принципи пізнання і діяльності. На основі світорозуміння, в основі якого лежать

поняття матерії, енергії, інформації, з'являється нова оцінка людиною свого оточення і свого життя в суспільстві, нова система розуміння та цінностей, з'являються нові принципи уявлення про добро, істину, красу, корисність тощо. Формуються нові ідеали, орієнтуючись на які, людина визначає цілі і завдання життя, пізнання, практичного перетворення світу і себе. Усе це формує світогляд, на основі якого виробляється життєва позиція людини. Світогляд виступає як соціальне, культурно-історичне утворення, але воно завжди особистісне і визначає напрям особистості. Основу світогляду становить науковий світогляд, значна роль у формуванні якого відводиться інформатиці як фундаментальній природній науці.

Неможливо ігнорувати той факт, що школа є одним із перших та найбільш важливих інститутів, де відбувається підготовка молодих людей до активного професійного розвитку та соціалізації в майбутньому. Зважаючи на останні тенденції суспільного та технологічного розвитку, школа повинна формувати зміст, форми та методи навчального процесу.

Особливо актуальним здається дане твердження з огляду на те, що сучасні умови розвитку наукової та технічної сфери життя суспільства зумовлюють широке використання нових інформаційних технологій не лише у виробничому середовищі, а й в особистому й освітньому середовищах. Крім того, останнім часом складаються всі необхідні умови для розвитку інформатизації в межах базової школи.

Комп'ютер – це новий вимір у просторі навчання. Це необхідний помічник учителя, інструмент для досягнення ним педагогічних цілей, але не панацея від усіх освітніх проблем [2, с. 281].

Використання інформаційних технологій не лише надає нові можливості варіативних форм навчання, їх індивідуальної та різнобічної побудови, а й створює взаємозв'язок між усіма суб'єктами навчання, будуючи освітню систему, для якої характерні активність і рівноправність учня в освітній діяльності.

Однак у процесі навчання важлива не інформаційна технологія сама собою, а те, наскільки її використання реалізує досягнення освітніх цілей. Нині освіта стоїть перед важливим завданням: навчитися правильно, оптимально і нешкідливо застосовувати комп'ютер [3, с. 237]. Зазначимо, що комп'ютер на уроці виконує більш складну роль: використовуючи його під час навчального процесу, учитель має змогу зробити виклад матеріалу більш динамічним, а інформація стає більш насиченою, яскравою та доступною для запам'ятовування.

Отже, через стрімкий темп інформатизації суспільства та розвитку інформаційних технологій виникає проблема формування інформаційно-комунікаційної культури школярів у навчальному

процесі в загальноосвітніх навчальних закладах, формування їхньої компетентності й успішного освоєння інтернет-технологій. Навчальна, професійна, суспільна й інші види діяльності молоді людини передбачають дослідження особливостей формування інформаційно-комунікаційної культури молодого покоління.

За результатами дослідження 2015 р. у межах міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» отримано такі дані щодо частки респондентів, які користувалися Інтернет-мережею щодня за останній тиждень (рис. 1).

Як бачимо, школярі досить активно користуються Інтернет-мережею. Найбільше часу як хлопці, так і дівчата проводять у соціальних мережах – приблизно 53,5% і 63% відповідно. Що стосується онлайн-ігор, то більша активність спостерігається в хлопчиків – 18,4% з них грають кожного дня. Приблизно однакова кількість учнів щодня приділяють час пошуку різноманітної інформації та розважальним сайтам.

На рис. 2 відображено частку респондентів, які користувалися Інтернет-мережею шість годин і більше в середньому в межах одного дня останнього місяця.

Отже, можемо спостерігати, що 27% школярів проводять у соціальних мережах більше 6 годин щодня. Приблизно 13,3% хлопців грають в онлайн-ігри більше 6 годин на день. Тоді як 9,9% учнів завантажують та переглядають файли розважального характеру. Спираючись на отримані результати, фахівці розрахували загальний показник інтернет-залежності серед опитаних респондентів (табл. 1).

Таблиця 1
Показник інтернет-залежності серед респондентів

Рівень залежності	Серед усіх		
	Хлопці	Дівчата	Разом
Інтернет-залежність відсутня	10,9	6,1	8,4
Помірна інтернет-залежність	79,3	82,5	81
Сильна інтернет-залежність	9,8	11,4	10,6

за матеріалами [4]

Так, 81% респондентів мають помірну інтернет-залежність, а 10,6% – сильну. Лише 8,4% респондентів не відчують потреби в постійному користуванні Усесвітньою мережею. Варто зазначити, що більш схильними до постійного перебування онлайн є дівчата – характер відповідей респонденток частіше має ознаки помірної інтернет-залежності. Водночас статеві структура підлітків із високим рівнем залежності є збалансованою [4].

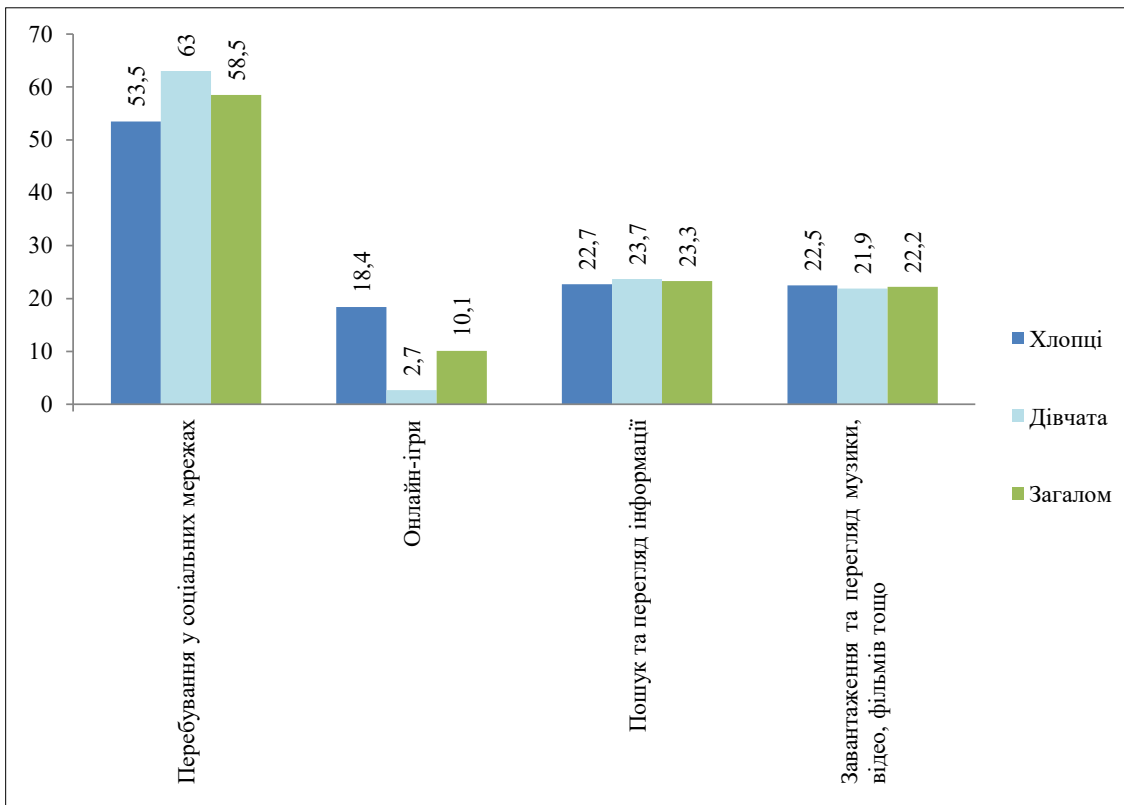

Рис. 1. Частка респондентів, які користувалися Інтернет-мережею щодня за останній тиждень, за окремими видами діяльності і статтю, %*

*за матеріалами [4]

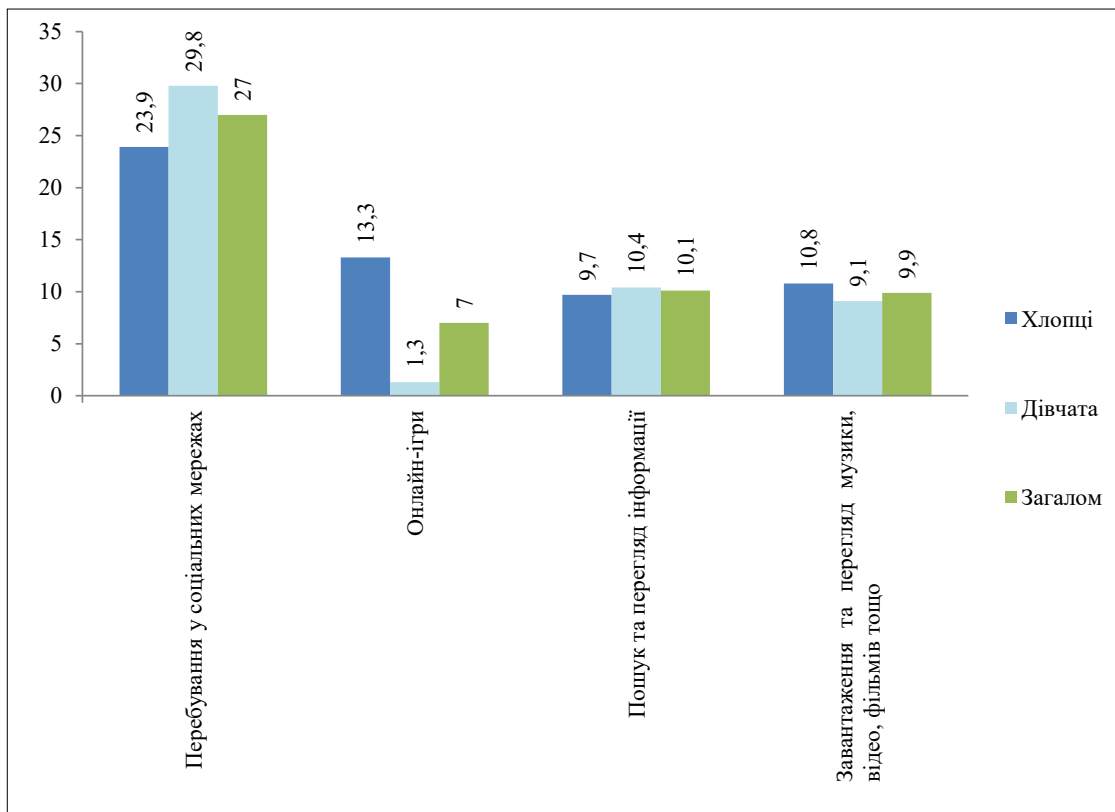

Рис. 2. Частка респондентів, які користувалися Інтернет-мережею шість годин і більше в середньому в межах одного дня останнього місяця, за окремими видами діяльності і статтю, %*

*за матеріалами [4]

Проаналізувавши наведені дані, виділимо чинники, що впливають на формування інформаційно-комунікаційної культури школярів:

1. Сучасна молодь належить до так званого цифрового покоління. Сучасні учні з раннього дитинства розвиваються в інфосередовищі, що визначально впливає на високий рівень здатності до освоєння ними інформаційно-комунікаційних технологій. Останні два покоління (Y і Z) ще називають цифровим поколінням [5, с. 134]. Це ті, хто виріс у світі комп'ютерів, мобільних телефонів, відеокамер і відеоігор. Але найголовніше – вони мислять абсолютно не так, як їхні батьки і вчителі. Вони щодня шукають щось в інтернеті, вони звикли отримувати інформацію швидко, краще працюють із графікою, ніж із текстом, а гіпертекст для них звичніше, ніж звичайний текст. Це цифрове покоління проводить з електронними пристроями більше часу, ніж з однією літкою. За допомогою соціальних мереж вони швидше й краще налагоджують контакти. Сучасне покоління мислить більш глобально, швидше ставить запитання, ніж отримує відповіді.

Високу здатність сучасних школярів до освоєння комп'ютерних технологій варто вдало спрямувати на шлях розвитку та пізнання, навчивши підлітків усвідомлено відбирати та групувати інформацію, раціонально розподіляти час та уникати різноманітних негативних особливостей формування їхньої інформаційно-комунікаційної культури (далі – ІКК) в навчальному середовищі.

2. Навчальні програми з інформатики на даний момент не передбачають систематичної освітньої роботи з оволодіння ІКК, оскільки їхні розробники належать до покоління так званих цифрових іммігрантів. Цифрові іммігранти – це старше покоління, ті, хто відчуває себе в цифровому світі незатишно. Вони з комп'ютером на Ви [5, с. 135]. Тому й інформаційна культура у більшості вчителів не сформована належним чином. Інформаційна культура учнів формується спонтанно, за законами Мережі. Дитяча цікавість або випадковий клік за цікавим посиланням легко поведуть учня на небезпечні сайти. Водночас рівень володіння комп'ютерними технологіями у більшості навчальних програм обмежується такими вміннями та навичками, як користування текстовими та графічними редакторами, електронними таблицями та інтернетом для пошуку навчальної інформації. Однак, на нашу думку, цього недостатньо для формування інформаційно-комунікаційної культури школярів високого рівня.

3. Основними видами діяльності, притаманними сучасним школярам у комп'ютерному середовищі, є гра із друзями чи однокласниками та взаємодія з різноманітними розважальними мережевими ресурсами. З огляду на це, наступним чинником, що впливає на формування інформаційної культури школярів, є явище комп'ютерної та інтернет-залежності.

ційної культури школярів, є явище комп'ютерної та інтернет-залежності.

Аналіз захоплення сучасних підлітків дає підстави стверджувати, що ігроманія є одним із повноправних видів залежності, оскільки школяр не здатен самостійно зупинитися, а в разі переривання гри батьками або іншими дорослими його переповнює бажання продовжити її за будь-яких умов. Для більшості залежних школярів характерними є втрата мотивації до навчання, загострення стосунків з оточенням, звуження кола інтересів, втрата друзів, здатність до крадіжки коштів для продовження гри.

Безсумнівно, найбільш вагому превентивну роль у попередженні комп'ютерної залежності відіграє психологічна служба. Тому, на наш погляд, до навчальної програми з охорони та безпеки життя варто включити цикл тренінгів щодо профілактичних заходів залежностей, зокрема залежності від віртуального захоплення.

4. На формування особистості учня істотно впливають соціальні мережі як основний вид комунікаційних технологій сучасної молоді.

Комунікативний чинник інформаційно-комунікаційної культури особистості характеризується не лише володінням сучасних засобів комунікації, але й якістю спілкування, яке визначається: 1) потребами в спілкуванні та ставленням до спілкування; 2) ініціативою й активністю в спілкуванні, відгуками на дії комунікативних партнерів, спроможністю формувати власну програму спілкування; 3) знанням норм і правил спілкування.

У підсумку зауважимо, що інформаційно-комунікаційна культура школярів:

- базується на науковому розумінні сучасної картини світу, визнанні єдності інформаційних законів у природі та суспільстві, розумінні значної ролі інформації в еволюційних процесах та забезпеченні життєдіяльності природничих та соціальних систем; на розумінні глобальності сучасних інформаційних процесів; визнанні пріоритету цінності життя людини, її фізичного здоров'я і духовного розвитку;

- характеризується знаннями про інформаційну інфраструктуру суспільства, правові, етичні норми взаємодії в інфосередовищі; про інформаційну безпеку суспільства й особистості;

- виявляється у виробленні особистісного розуміння та цінностей, що базується на рефлексивному усвідомленні себе, своїх мотивів, цілей, діяльності, свого місця в суспільстві, незалежності та відповідальності.

Отже, комп'ютерна, інформаційна та медіаграмотність школяра повинна відповідати сучасному рівню розвитку техніки, інформаційних і телекомунікаційних технологій, якими не завжди володіє школа. Тому учні змушені засвоювати численні навички користувача інтернету поза школою. Батьки

в такому разі не в змозі ані підтримати, ані допомогти у формуванні комп'ютерної й інформаційної грамотності своїх дітей. Діти ж, навпаки, швидко і із задоволенням оволодівають вміннями широкого застосування комп'ютерних засобів, що може сприяти формуванню комп'ютерної грамотності батьків.

Висновки. Сучасні напрями формування інформаційно-комунікаційної культури школярів у навчальному процесі в загальноосвітніх навчальних закладах органічно поєднують консервативні форми роботи та нові, інтерактивні, до яких входять батьківські інтернет-збори, розсилки e-mail, електронні журнали, підвищення комп'ютерної грамотності вчителів усіх напрямів тощо. Основною умовою ефективного формування інформаційно-комунікаційної культури школярів у навчальному процесі в загальноосвітніх навчальних закладах є об'єднання роботи всіх суб'єктів навчального процесу: класного керівника, учителів інформатики, учнів, батьків, бібліотекарів, усього педагогічного колективу школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гуревич Р., Кадемія М., Шевченко Л. Інформаційні технології навчання: інтегрований підхід. Вінниця, 2012. 348 с.
2. Флієр А. Культурологія для культурологів : навчальний посібник для вищої школи. Москва : Академічний проект, 2000. 496 с.
3. Полат Е. Інтернет в гуманитарном образovanii : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва, 2001. 272 с.
4. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2015 р. у рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD” / О. Балакірева (кер. авт. кол.) та ін. Київ : Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. 200 с.
5. Дергунов Т. Теория поколений. Формула менеджмента : практическое пособие начинающего руководителя. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2015. 180 с.